

«Αι νήσοι αι Πριγγίπιοι»

Εστίες Ελληνισμού και Ορθοδοξίας έζησαν για περίπου τρεις χιλιετίες αμιγώς ελληνικά

ΕΛΙΣΣΕΤΑΙ η μεγάλη οδική αρτηρία Νικομηδείας - Σταμπούλ προς τα υψώματα του Ακρίτα και πριν καλά καλά χαθεί πίσω και πέρα το Παντείχι -το πάλαι ποτέ «περιτετειχισμένον προάστειον» του στρατηγού Βελισσαρίου-, αχνές στο βάθος και διάφανες διαγράφονται «αι νήσοι αι Πριγγίπιοι». Κι αν τύχει να 'ναι μέρα ζεστή, καλοκαιρινή κι ο ήλιος βαίνει προς τη δύση του, αιωρούνται αέρινες, θαρρείς, οι κορυφογραμμές τους μέσα στις βραδινές ομίχλες που κατηφορίζουν τη βιθυνική γη, ν' αγκαλιάσουν από παντού τον ήσυχο κυματισμό της Προποντιδας Θάλασσας.

Τέσσερα από τα εννέα Πριγκηπόννησα ήταν και τα ανέκαθεν κατοικημένα- πρώτη η Πρώτη και, κατά σειρά, η Αντιγόνη, η Χάλκη και η Πρίγκηπος. Πέντε βραχόνησα και ερημονήσια θα ολοκληρώσουν το ειδυλλιακό σύμπλεγμα των «κυκλάδων τη πόλει Προποντιδων νήσων». Η «μεσόνησος» Πίτα, η στοιχειωμένη Νιάνδρος, η Αντιρόβυθος, και πέρα, απόμακρες κατά το πέλαγο, ο βράχος της Οξειάς και η Πλάτη.

Κιβωτοί Ορθοδοξίας

Ο Lacroix το 1853 θ' αναφερθεί στη γαλατοπράσινη αυτή πολυνησία ως Iles de la Grece, ενώ άλλοι, πολύ ορθά, θ' αποκαλέσουν τα νησιά κιβωτούς της Ορθοδοξίας και εστίες βυζαντινού Ελληνισμού, «μιας νησιώτικης Ρωμιοσύνης αμυνομένης με τα μοναστήρια και τις μεγάλες σχολές της σε αντίσταση αιώνων, για να περισωθεί ακέραια η βαρύτατη σε πλούτο κληρονομιά της ελληνικής γλώσσας και η προστατευτική για την επιβίωση του Εθνους Ορθοδοξία». Δεν είναι τυχαίο που ο πολυμαθής εκείνος διδάσκαλος του Γένους Ευστάθιος ο Κλεόβουλος, είχε προτείνει ν' ανεγερθεί το κτίριο της Μεγάλης του Γένους Σχολής στη Χάλκη «ίνα πλησίον αλλήλων ώσιν αι σχολαί του μέλλοντος εν Κωνσταντινουπόλει πανεπιστημίου».

«Είναι κρίμα», έγραφε η Semiha Ayverdi, δημοσιογράφος και πεζογράφος της γείτονας, «που τα νησιά αυτά, αιώνες τώρα από την Αλωση ως σήμερα, δεν έγινε δυνατό ν' αφομοιωθούν στο χρώμα της Σταμπούλ. Μιας Σταμπούλ που οι Τούρκοι κατακτήσαμε με το σπαθί μας και ξαναπλάσαμε με τη δική μας τέχνη και πίστη...».

«Τα νησιά αυτά», συνεχίζει, «που λες και ξεφεύγοντας απ' την αγκαλιά της Πόλης, αναζήτησαν καταφύγιο στην άκρα εδώ του Μαρμαρά, είναι σαν την παλιά περγαμηνή ξεσκισμένου βυζαντινού κώδικα, που ξε-

Πρίγκηπος. Το ξενοδοχείο «Καλυψώ» του Τερζακόπουλου που κάηκε τον Αύγουστο του 1979. (Φωτ. 1910).

χασμένη ακέραια, επιμένει, στο πείσμα του χρόνου, να διασώζει το αρχικό της κείμενο». Θα προσθέσει πως οι Τούρκοι, κυρίαρχοι πεντακόσια χρόνια στο μοναδικό αυτό πέρασμα που σμίγει την Ασία με την Ευρώπη, δεν μπόρεσαν ν' αγαπήσουν ποτέ τα Πριγκηπόννησα.

Ο Brewer το 1827 παρατηρεί πως τα νησιά «...αποτελέσαν ένα προνομίωχο καταφύγιο για τους Γραικούς καθώς, μέχρι πρόσφατα σχεδόν, δεν ζούσε σ' αυτά ούτε ένας Τούρκος». «Με προνομιακό διάταγμα», προσθέτει ο Walsh, «καθιερωμένο από τα πολύ παλιά χρόνια, τα Πριγκηπόννησα ήταν ολοκληρωτικά παραχωρημένα στους Ρωμιούς και σε κανένα Τούρκο δεν ήταν επιτρεπτό να μετοικήσει σε αυτά...». Σε κανένα τζαμί ή παρόμοιο μουσουλμανικό κτίσμα, συνεχίζει, δεν ήταν τότε δυνατό να προβάλλει εδώ την ημισέληνο, ενώ έβλεπες τα μοναστήρια, δυο και τρία σε κάθε νησί, να στέφουν τις κορυφές και τα δάση τους. Ο πρώτος μιναρές υψώθηκε στη Χάλκη το 1773, στον περίβολο ενός κιολά, στρατώνα που είχε εγκατασταθεί στο λαμπρό θέρετρο του Σκαρλάτου Καρατζά. Οι δόκιμοι με τους καθηγητές τους ήταν και οι πρώτοι Τούρκοι που πάτησαν τα

Πριγκηπόννησα. Στην Πρίγκηπο το τζαμί κτίστηκε μόλις το 1895, κατόπιν επιθυμίας του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ του Β', ενώ η Αντιγόνη με την Πρώτη «τούρκεψαν» μόλις τις τελευταίες δεκαετίες.

Θεσμοθεσία και ραγιάδες

Είναι γνωστές οι γενικότερες γραμμές της κρατικής και διοικητικής οργάνωσης των Οθωμανών Τούρκων και οι λόγοι και οι ιδιαιτερότητες που επέβαλαν τους επί τόπου κοινοτικούς θεσμούς, που, χάρη σε αυτούς, πολλές κατακτημένες χριστιανικές περιοχές κατόρθωσαν να επιβιώσουν, για πολλούς αιώνες, σαν αυτοτελείς και ανεξάρτητοι οργανισμοί, με τη φροντίδα και ευθύνη της δικής τους τοπικής διοίκησης και χωρίς την άμεση επαφή τους με το Δοβλέτι.

Αλλωστε, οι Οθωμανοί, ξένοι στους απέραντους κατακτημένους χώρους, δεν μπορούσαν να κατανοήσουν τα ήθη, τα έθιμα και τους θεσμούς των τόσο διαφορετικών λαών που είχαν υποδουλωθεί. Η κυβέρνηση θεώρησε καλό ή και αναγκάστηκε να παραχωρήσει την καλύτερη διοίκηση στα χέρια των ρα-

γιάδων. Μια θεσμοθεσία που προϋπήρχε ήδη και στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Για τους ρωμεικούς πληθυσμούς την οργάνωση και την ομαλή λειτουργία της θεσμοθεσίας αυτής ανέλαβε υπεύθυνα η Μεγάλη Εκκλησία, με προνόμια που της παραχωρήθηκαν αμέσως μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως. Το θρησκευτικό κέντρο διοίκησε με τις κατά τόπους μητροπόλεις, η κάθε μητρόπολη χωρίστηκε σε τοπικές κοινότητες με ενορίες, και, όπως ήταν επόμενο, πολλές από τις κοινότητες αυτές, παντού όπου υπήρχε αμιγής ελληνικός πληθυσμός, εξελίχθηκαν σε μικρές «δημοκρατίες» που αυτοδιοικήθηκαν με τους δικούς τους ντόπιους άρχοντες, τους Δημογέροντες και τους Επιτρόπους τους.

Τέτοιες μικρές, λιλιπούτειες δημοκρατίες, «εστίες νησιώτικου βυζαντινού ελληνισμού» που επέζησαν για πολλούς αιώνες σχεδόν ελεύθερες στην καρδιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υπήρξαν και τα Πριγκηπόννησα. Σπαρμένα στο στόμιο του Αστακηνού, ενός κόλπου που εποίκησαν τον 7ο αιώνα π.Χ. οι Μεγαρείς ποντοπόροι, στη βορειοανατολική άκρη μιας θάλασσας κλειστής που κατηφορίζει τα νερά του Εύξεινου Πόντου προς το Αιγαίο, για τη Ρωμιοσύνη της Πόλης, ήταν απλώς «τα Νησιά».

Δημόνησα

Για τους Τούρκους, που τ' αντικρίζαν απ' την αχανή τους πρωτεύουσα, με ερυθρόχρωμους τους κρημμούς και τους βράχους τους, ήταν τα Ερυθρόνησα, kiziladalar όπως τα έλεγαν. Τ' αποκαλούσαν ακόμα Παπαδονήσια, από τα πολλά μοναστήρια που διέκριναν κουρνιασμένα στις δασωμένες κορφές τους, αλλά και Seytan Adalari, νησιά του διαβόλου, ερμηνεύοντας τα Δαιμονόνησα, όπως παρετυμολογικά άκουαν να λένε οι Γραικορωμιοί τα Δημόνησα ή τας Δημονήσους· ονομασία πανάρχαια που γενικεύτηκε από τη Χάλκη, τη Χαλκίδιτδα και κατ' εξοχήν Δημόνησο, «την χαλκηδονίων νήσον», που κατά τον Αριστοτέλη «είληφε την επωνυμίαν από Δημονήσου τινος». Και ήταν ο Δημόνησος αυτός ο πρώτος «εργασάμενος» τον περίφημο χαλκό της, μετάλλευμα πολύτιμο που ταξίδευε και μέχρι τα ξακουστά εργαστήρια της Σικυώνας.

Οι Βυζαντινοί το είπαν Πριγκηπόννησα, κατά τον Κεδρηνό, από τον πρίγκιπα Ιουστίνο τον Κουροπολάτη, ονομασία που επικράτησε και γοήτευσε τους ξένους και Φραγκολεβαντίνους, που στα οδοιπορικά τους τα

Μαθητές της Αστικής Σχολής Πριγκήπου φωτογραφίζονται με τους καθηγητές τους στην είσοδο της σχολής, το 1924.

αναφέρουν ως Iles de Princes και σπανίως ως Iles de Pretres. Ο Hammer, που μπέρδεψε πιθανώς το Δαιμόνησοι με το Ευδαιμόνησοι, τ' αποκαλούσε Inselu des Seligen, κάτι που οι ημέτεροι Φαναριώτες λόγιοι έσπευσα να μεταφράσουν σε «νήσους των Μακάρων».

Τα «τραγικά νησιά»

Δημόνησα ή Ευδαιμόνησα, Ερυθρόνησα και Παπαδονήσια, όπως και να τα είπανε, τα Πριγκηπόνησα έζησαν για τρεις περίπου χιλιετηρίδες αμιγώς ελληνικά, περήφανα ως χθες, με τις εκκλησίες, τις σχολές, τις σκήτες και τα μοναστήρια τους, με τον κόσμο των θαλασσινών, ψαράδων, γκερμιτζήδων και караβοκυραίων, μια κοινωνία με τις ενδημούσες φτώχειες και τα μπερεκέτια της, τις κακίες και τις αρετές, τις προλήψεις και δεισιδαιμονίες της, άνθρωποι έξυπνοι, ανήσυχοι και κάπως σκληροτράχηλοι, με τους ντόπιους τους άρχοντες, τσορματζήδες και δημογέροντες, πλαισιωμένους από τους αριστοκράτες παραθεριστές κι όλον εκείνο τον φραγγοφορεμένο κόσμο των λογιωτάτων καθηγητών και διδασκάλων και δίπλα σ' αυτούς την ατέλειωτη σειρά των αναχωρητών, καλογήρων και εξόριστων ιεραρχών, που φιλοξενήθηκαν σ' αυτά.

«Κορφές ευλογημένες από χέρια ηγουμένων καλών ημερών», η Πρώτη, η Αντιγόνη, η Χάλκη και η Πρίγκηπος κράτησαν τις πανάρχαιες ονομασίες τους ως χθες, ως σήμερα και τώρα, μέσα σε θύελλες καιρών δισέκτων και αστάθμητων, αποζητούν μια θέση τουλάχιστον στη «χάρτινη αθανασία», καταχωρημένα σε κώδικες της μνημοσύνης.

Η θέα της Αντιγόνης από τις παρυφές του Μιχαλάκου της Χάλκης. (Φωτ. 1972).